

Den magnifika trappan i Stockholms slott med sina dubbelkolonner i grön kolmårdsmarmor.

Ett steg i taget

TRAPPOR TILL LYST OCH NYTTA

Det första besökaren möter i en byggnad är ofta trappan. Den kan framkalla många olika intryck – makt och styrka, lätthet och elegans och fantasifullhet. Den har en aktiv roll i arkitekturen och ingår i en historisk helhet. Men trappor handlar om mycket mer än att bara förflytta sig från en nivå till en annan, särskilt ifråga om kulturhistoriska byggnader.

ULLA-KARIN HÖYNÄ, *Frilanjournalist*

– FÖR MIG ÄR TRAPPAN främst rörelse. Det handlar om rörelsemönster – ett slags byggnadens koreografi, säger Anders Bodin, kulturarvsspecialist på Statens fastighetsverk.

Hans favorittrappor är Västra och Östra trapphusen i Stockholms slott, skapade av Nicodemus Tessin den yngre.

– Tessin har själv skrivit att detta är

bland det han var mest nöjd med av allt han åstadkommit. Det dramatiska rörelsemönstret är fascinerande med sina diagonala blickriktningar, säger Anders Bodin. Trappan omfattar tre våningar, tre fönsteraxlar och tre valv. Tre olika typer av kolonner bygger upp trappan på höjden, längst ned doriskt, därefter joniskt och högst upp korintiskt.

Trapphuset går från fasad till fasad – vilket var väldigt ovanligt i början av 1700-talet. Den horisontella logistiken binds ihop med den vertikala. Arkitekturen innehåller ett korsande rörelsemönster. Trapploppen byter riktning. Besökaren förflyttar sig i vinkel, vilket medför att han hela tiden får nya perspektiv.

Trapphuset skruvar sig upp mot mer

ÅKE EISSON, LINDMAN

En dubbel spiraltrappa förenar de olika hel- och halv våningarna i fästningsfyren Godnatt i Karlskrona.

T. h. Amiralens trappa i Boställshuset på Skeppsholmen.

och mer ljus. Ju högre upp man kommer, desto luftigare blir det.

– Tessin arbetade väldigt mycket med ljuset som kommer in från två håll. Man kan säga att det är ljuset och skuggorna som formar arkitekturen. Trapphuset vidgas med perspektivmålningar och använder sig av dubbelkolonner, vilket var helt nytt. Utmärkande för Tessin var att han plockade ihop från sådant som han sett på annat håll och skapade något eget av detta, berättar slottsintendent Berit Edling.

Hela trappan är utsmyckad och är ett konstverk i sig. Trappstegen är av röd kalksten och trappträcket av grön kolmårdsmarmor.

– Trappan var ett väldigt viktigt rum. Kungen kunde demonstrera sin position och välja var i trappan han skulle ta emot. Den viktigaste delen är den översta våningen. Trappan blir mer och mer komplicerad ju högre upp man kommer, förklarar Berit Edling.

I BEGYNNELSEN VAR SPIRALTRAPPAN

Kunskapen att bygga trappor är gammal. Colosseum i Rom består i stort sett bara av trappor. En av de äldsta trappformerna är spiraltrappan som var populär redan under medeltiden. Katedralen Notre Dame i Paris byggdes på 1300-talet och har två torn med smala spiraltrappor som leder upp till taket på kyrkan.

Spiraltrappan användes också i medel-

PETER NERSTRÖM

tida fort. Ibland gömdes den i väggarna för att försvåra för fienden att inta byggnaden. Trappan placerades på olika platser i byggnaden. Nästa våning fortsatte den på ett annat ställe. För att ta sig vidare uppåt måste man känna till byggnadens konstruktion.

Den främsta fördelen med spiraltrappan var att den var praktisk och tog lite plats. Man kunde röra sig snabbt i den. Ännu i dag används den som brandtrappa.

Så småningom skapades den utdragna spiraltrappan utan väggar och därmed det öppna trapprummet. Det moderna trapphuset har med andra ord en ganska gammal föregångare.

FRÅN SPIRAL TILL TVÅARMAD

Under renässansen blev det populärt med den raka tvåarmade trappan med en avsats i mitten. Den gjorde det möjligt att placera in- och utgång ovanför varandra och göra våningsplaner regelbundna. Trappan blev något av byggnadens skelett och fick en komposition som bar upp hu-

set. Detta ledde fram till barockens öppna trapphus. Barocktrappans storhetstid varade från senare delen av 1500-talet till senare delen av 1700-talet. Under den här tiden blir trappan väldigt synlig. Det var omflyttningen av 'piano nobile' – den förnäma huvudvåningen med högre takhöjd och rik utsmyckning – från den traditionella platsen i bottenvåningen till högre upp i byggnaden som innebar att trappan fick en större betydelse än tidigare. Den blev större och mer praktfull. Det var inte bara en fråga om storlek, trappan skulle även uttrycka aristokratins smak och fungera som sceneri vid ceremoniella tillfällen.

Stegdjupet måste vara generöst och steghöjden tillräckligt låg för att kvinnor med långa klänningar skulle kunna skrida upp för trappan med hållning och värdighet. Trapphusets uppgift var också att distrahera besökaren från 'uppstigningen' till den högre sfären och skapa rätt stämning.

I Sverige finns flera berömda exempel,

Rådhustrappan i Göteborg, ritad av Gunnar Asplund. Vacker men något svårbestigen.

T.v. En trappa till konsten – Nationalmuseum.

bland annat de stora trapporna i Stockholms slott och trappan i Drottningholms slott.

TRAPPOR FÖR STORARTADE ENTRÉER

Under 1800-talet utvecklades trappan mycket. Det klassiska exemplet är gamla Operan i Paris, där trappan blir en scen för publiken. Arkitekten Charles Garnier uppfattning var att besökarna uppskattade den sociala samvaron i foajén i lika hög grad som föreställningen på scenen.

I Sverige är trappan i Nationalmuseum i Stockholm ett bra exempel på trappa att se och synas i.

– Besökaren ser rakt upp dit hon ska gå. Trappan bjuder in till 'godsakerna' där uppe, säger Anders Bodin, SFV.

Museet byggdes i mitten av 1800-talet och den stora trappan dominerar entrén och fortsätter två våningar upp, där kon-

sten visas. Till en början är trappan tvådelad, på var sin sida om entréhallen. Efter avsatsen smälter den ihop till en hög och bred trappa.

Nationalmuseums trappa är släkt med trappan i Rådhuset i Göteborg, ritad av Gunnar Asplund. Rådhustrappan ser både graciös och lätt ut. Men att gå uppför fodrar en viss takt – steghöjden är oväntat låg. Det går inte att ha bråttom, utan man måste gå med försiktiga steg.

En trappa som hör till samma familj är Stockholms stadsbiblioteks på Sveavägen från 1928 och Sveriges första folkbibliotek, även detta ritat av Gunnar Asplund.

STORA KLIV OCH SMÅ

Många associerar trappor med ansträngning – att trappor är jobbiga. Och somliga trappor upplevs som jobbigare än andra.

LarsEinar Eriksson, pensionerad arkitekt, har intresserat sig särskilt för bekväma trappor och föreläst om trappor på Chalmers under många år. Han har också varit med och tagit fram byggregler för trappor.

– Det finns inte fastställt någonstans vad som är bekvämt eller inte utan det är rekommendationer. Det är lätt att hitta exempel på obekväma trappor i äldre tider: Colosseum, Spanska trappan i Rom eller Nationalmuseums trappa, där stegen är för höga och man måste ta långa kliv, säger han.

LarsEinar Eriksson har konstruerat en egen kurva som visar att den vedertagna och mest använda trappformeln bara fungerar inom ett begränsat område.

– Det viktiga är att det finns tillräckligt med plats för foten vid neråtgående. Man måste också ta hänsyn till olika personers gångrytm. Vi skulle behöva olika typer av trappor på dagis och ålderdomshemmet.

Det är också skillnad på ute och inne. Utomhustrappor har vanligtvis lägre steghöjd. Det beror på att man brukar gå snabbare utomhus.

– En flack trappa ger för korta och för låga steg. Många arkitekter är inte nöjda med trappformeln och har pulat med sina egna formler.

Boverkets byggregler säger att stegdjupet bör vara minst 25 cm, men inget om steghöjden. Den så kallade trappformeln säger att stegdjupet plus dubbla steghöjden ska vara 60–63 cm, som ett människosteg.

– Det intressanta är att detta inte säger någonting om lutningen, säger Anders Bodin, sfv.

Trappan till Hemingways hus i Key West, Florida.

Cajsa Rydén, kulturarvsspecialist i sfv resonerar kring orsakerna till att så många trappor inte är särskilt bekväma:

– Dels beror det på att arkitekter inte har lärt sig att göra bekväma trappor. De känner inte till vilka mått som gäller. Dels handlar det om att de blir inspirerade av internationella byggnader, där man har

andra typer av trappor. I både Holland och England har husen betydligt brantare trappor än i Sverige, säger hon.

VI KLARAR OSS INTE UTAN TRAPPOR

När hissen infördes blev trappan, bokstavligen, ställd åt sidan. Sedan dess har trappan och hissen fått ett slags motsatsförhållande. I moderna byggnader möts man ofta i entrén av ett hiss batteri, medan trappan – enbart för utrymning – är sidoordnad.

– Man måste se till helheten. När det blir frågan om att pressa yta, då är trappan förloraren. Jag skulle vilja se fler funktionella och lockande 'vardagstrappor'. Det vore bra för folkhälsan att trappan fick en renässans. Bra trappor är också bra för personer med funktionshinder, säger Cajsa Rydén.

Trappan kan upplevas som hinder för tillgängligheten.

– Fast då använder man nog fel modeller. Jag tror man måste visa på goda förebilder.

Som Cajsa Rydén konstaterar:

– Trappan är miljövänlig, energisnål och driftsäker – men den måste få lite bättre status. **KV**

Spanska trappan med sina 138 trappsteg är utformad så att den är lika synlig både på långt och nära håll. Den är ett socialt rum där människor samlas för att vila, umgås och titta på skådespelet runt omkring.

Den stora trappan från entréplanet på Världskulturmuseet i Göteborg är något av husets hjärta. Den är bland annat inspirerad av Spanska trappan. Arkitekten Edgar Gonzalez berättar att trappan främst är tänkt som en mötesplats.